

Fecr Yayınları: 336

Kabir Hayatı
Nedir Ne Değildir?

Proje Editörü
Prof. Dr. Adnan Demircan

Bilim Dalı Editörleri
Prof. Dr. Adnan Demircan | Prof. Dr. Ahmet Keleş
Prof. Dr. Mahmut Çınar | Prof. Dr. Yaşar Düzenli

Yazarlar
Doç. Dr. Necati Sümer | Prof. Dr. Mehmet Okuyan
Dr. Öğr. Üyesi Uğur Erman | Prof. Dr. İlyas Çelebi

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika No: 13178)

Kapak ve Mizanpaj
FCR

Baskı ve Cilt
Şafak Matbaacılık
İvedik O.S.B. Matbaacılar Sitesi 1515. Sk. No: 53
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0312. 229 57 84
(Sertifika No: 16104)

1. Baskı: Aralık 2019

ISBN
978-605-7570-72-7

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mh. Boyacılar Sk. No:14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0 312) 310 08 60 - Fax: (0 312) 311 47 89
web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

Necati SÜMER
Mehmet OKUYAN
Uğur ERMAN
İlyas ÇELEBİ

**KABİR
HAYATI**
nedir?
ne değildir?

Necati Sümer

1980 yılında Şanlıurfa Suruç'ta doğdu. 1999'da Suruç İmam Hatip Lisesi'ni bitirdi. 2003'te Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2007'de Çukurova Üniversitesi'nde yüksek lisans öğrenimini tamamladı. Ekim 2013'te Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne Araştırma Görevlisi olarak atandı. 2015 Ocak'ta doktorasını bitirdi. 2015 Mayıs'ta Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı'na yardımcı doçent olarak atandı. 2019 Eylül'de doçent oldu. Halen Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Mehmet Okuyan

1965 yılında Trabzon Çaykara'da doğdu. İlk öğrenimini Trabzon Çaykara'da tamamladıktan sonra, orta öğrenimini Trabzon Hayrat'ta bitirdi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 1987 yılında mezun oldu. 1988 yılında aynı fakültede Tefsir Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 1990 yılında yüksek lisansını, 1994 yılında da doktora çalışmalarını tamamladı. Aynı yıl yardımcı doçentlik kadrosuna atandı. 2002 yılında doçent, Şubat 2008'de ise profesör unvanı aldı. Halen OMÜ İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı'nda öğretim üyeliğine devam etmektedir.

Uğur Erman

1981 Siirt doğumludur. İlk, orta ve lise öğrenimini Siirt'te tamamladı. 2002 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2013'te Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisansını tamamladı. Doktorasını 2017'de bitirdi. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde İmam-Hatip-Vaiz-İlçe Müftülüğü görevlerinde bulundu. 2011-2013 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı Müfettişi olarak görev yaptı. Halen Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İlyas Çelebi

1974'te Erzurum Yüksek İslâm Enstitüsü'nden mezun oldu. Doktorasını 1991 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladı. 1993 yılında öğretim görevlisi oldu. 1996 yılında doçent, 2003 yılında profesör oldu. 2006-2011 tarihleri arasında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde dekan yardımcılığı yaptı. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden emekli olduktan sonra 29 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde göreve başladı. Halen buradaki görevine devam etmektedir.

Sunuş

İslam tarihi, sosyal, siyasi, iktisadi, hukuki ve kültürel birçok farklı boyutuyla birlikte aynı zamanda canlı bir ilmî serüvenin de tarihidir. Müslümanların ilim yürüyüşleri, Hz. Peygamber (s) döneminden başlayarak Kur'an etrafında başlamış, sonraki dönemlerde sahip oldukları birikim ve kazanımlarına göre farklı alan ve disiplinler ortaya çıkmıştır.

Klasik dönemde, ilim insanlarından temel dinî alanlarda belirli bir düzeyde yetkinlik bekleniyordu. Buna rağmen erken dönemden itibaren, âlimlerin daha yoğun ilgi gösterdikleri ve çalışmalarını buna göre şekillendirdikleri alanlar ortaya çıkmıştır. Bazı âlimler ise birden çok alanda çalışmalar yapmış ve bu yönleriyle bilinmişlerdir. Elbette bir insanın her alanda yetkin olması mümkün değildir. Ancak öteden beri, âlim sıfatının hemen her konuda bilgi ve görüş sahibi olmayı gerektirdiği anlayış ve beklentisi bulunmaktadır.

Âlimlerin ilgi duydukları konularda savundukları görüşler arasında farklılıkların olması, insanın zihin dünyasının inşasındaki iç ve dış birçok etkene bağlı olduğu muhakkaktır. Farklılıklar, kişisel yaklaşımlardan kaynaklanabildiği gibi, âlimlerin yetiştiği ortamlar ya da aidiyetlerden beslenebilmiştir. Görüş ve yaklaşım farklılıklarını doğal görüp anlamaya çalışanlar olabildiği gibi, kendi inanış ve görüşünden başka görüşlere karşı daha az müsamahakâr olanlar da vardır. Ancak geçmişte İslam dünyasında görüş ayrılıkları sebebiyle ortaya çıkan polemik, tartışma ve hatta kavgalar, genellikle derin krizlere sebep olmamıştır.

İnsanın, farklılıklara arifane yaklaşımı muhafaza etmesi, hatta farklı düşüncelere sahip insanların kendilerini ifade etme haklarını kendi görüşünü ifade etme hakkı gibi değerli görmesi

önemlidir. Diğer taraftan ilmî hayatın, geçmişten geleceğe uzanan insanlık tarihi kadar eski bir yürüyüş olduğu da unutulmamalıdır. Bu yürüyüşte yokuşlar, zorluklar ve kolaylıklar olmuştur. İlimlerin tasnifi ve tanımlarla ilgili süreç de geçmişten geleceğe uzanmaktadır. Günümüzde yaşadığımız tecrübe, ilmî disiplinler arasında duvarlar örüldüğünü göstermektedir. Bunun farkında olan ilim insanlarının, bu sorunu aşma yönünde çaba göstermeleri önemlidir. Zira -ne kadar bağımsız hareket etmeye çalışsalar da- ilmî disiplinlerin ortak zeminlerinin olduğu bir vakıdır. Bu da kaçınılmaz olarak tedahüllere yol açmaktadır.

“Nedir Ne Değildir?” projesi çerçevesinde telif edilen elinizdeki kitapta, günümüzde sık sık tartışılan konular üzerinden ilmî disiplinlerin birbirleriyle ilişkileri, ayrıldıkları noktalar ve yöntem farklılıklarını göstermeye çalıştık. Aynı konuda, tefsir, hadis ve kelam olmak üzere üçü sabit, biri ise ele alınan konuya göre değişken olmak üzere dört ilim dalından dört uzmanın konuyu ele almalarını ortaya koymalarını istedik.

Bizi bu projeyi gerçekleştirmeye teşvik eden etkenlerden biri, son dönemlerde dinî konularda yapılan tartışmaların düzeyinin oldukça düşmüş olduğunu gözlemlememizdir. Nitekim dinî tartışmalara yetkin olan ya da olmayan herkes katılabilmekte, hatta çoğu zaman konuşması gerekenlere söz verilmemektedir. Bu proje ile bilim insanlarının, görüşlerini polemik ortamı olmadan sükûnetle anlatmalarına zemin oluşturmaya çalıştık.

Sonuç olarak, dinî konuların birçoğunda mutlak yargılarda bulunmak ve son sözü söylemek mümkün değildir. Herkes eteğindeki ortaya dökerek, okuyanlar ise bunları kritik edecektir. Doğru olanı budur. Geçmişte örneklerini gördüğümüz, ancak uzun süredir kaybettiğimiz, -ilim tarihindeki önemli gelişmeleri ortaya çıkaran- dinleme, anlama, yorumlama ve -gerekirse- karşı görüş inşa etme tavrını meşru bir hak olarak gören damarı tekrar ihya etmemiz zorunludur. Birbirimizi dinlemeye, birbirimize konuşma hakkı tanımaya çok ihtiyacımız olduğu ortadadır. Bunu, başkalarının dayatmasıyla değil, içimizden gelen insanın sesini gereği olarak yapmalıyız. Yüce Allah’ın bize kul olarak ta-

ındığı hakkı, beşer olarak birbirimize çok görmememiz gerekir. Tarih boyunca bunun aksine davranan insanlar bulunmuşlarsa da bunların hayırla yâd edilmedikleri muhakkaktır.

Proje, Müslüman bilim insanlarının, birbirlerini dışlamadan, ötekileştirmeden ve tekfir etmeden görüşlerini ortaya koyabilmelerinin imkânsız olmadığını bir kez daha göstermiştir. Okuyucu, bilim insanlarının birikim ve yaklaşımlarına dayanan görüşlerden dilediğini seçmekte özgürdür. Dilerse farklı görüşlerin kendince kabul edilebilir taraflarını alarak başka bir sentezle yeni bir yol da açabilir.

Projenin bize gösterdiği önemli bir gerçek de ilim insanlarının aynı ya da benzer nassları kullanarak farklı sonuçlara ulaşabildikleridir. Nassların aynı olması, görüşlerin aynı olması sonucunu doğurmayabiliyor. Bu da yorum ve içtihad imkânından doğuyor. Nass tek olsa da onu yorumlayan insanlar farklıdır. Rivayetleri esas aldığımızda kaynak çeşitliliği de kaçınılmazdır. Ancak burada da öznel yorum devreye girmektedir. Bu ve benzeri etkenlerden dolayı görüşler arasında farklılıklar olması anlaşılabilir.

Projenin bize bir kez daha hatırlattığı üzere tefsir, hadis, kelam, fıkıh ve dinî ilimler, hatta başka disiplinler, birbirlerinden bağımsız değildirler. Bu durum, hem bilim dalları arasındaki tedahülleri hem de uzaklaşmanın doğurduğu mahzurları dikkate alarak bilimsel tasniflerde yeni denemeler yapılmasını gerekli kılmaktadır.

“Nedir Ne Değildir” üst başlığı ile ele aldığımız cihad, evrim, hilafet, kabir hayatı, kader, mucize, İsa'nın dönüşü ve mehdilik, şefaet, şeriat ve tarihsellik konularında kaleme alınan bölümlerin yazarları belirlenirken, özellikle belirli bir görüşü savunanlar öne çıkarılmış değildir. Kitaplar okunduğunda tercihin ideolojik değil bilimsel yetkinlikle ilgili olduğu görülecektir. Elbette ülkemizde ele alınan konularda yazabilecek birçok ilim insanımız vardır. Burada tercih edilen isimlerin hiçbiri alternatifsiz değildir. Ancak sınırlı sayıda ilim insanının katkısıyla ortaya çıkan bu projede bazı isimleri tercih etmek kaçınılmaz olmuştur. Böylece projenin hedefleri doğrultusunda dört alan editörü, birbirlerinden bağım-

sız olarak yazarlarını belirlemiş; proje yürütücüsü, yazarların isimlerini belirlemede alan editörlerinin nihai kararlarına müdahalede bulunmamıştır.

Tefsir, hadis, kelim ve diğer alanlarla ilgili dört alan editörünün yanı sıra proje editörünün de okuduğu, farklı ilim insanları tarafından kaleme alınan yazıların ilmî sorumluluğunun yazarlara ait olduğu açıktır. Hem proje yürütücüsünün hem editörlerin hem yayınevinin hem de aynı projede yer alan diğer yazarların, herhangi bir yazıda yer alan bir görüşten ya da bilimsel yaklaşımdan sorumlu olmadığı gibi, bunu paylaşma veya karşı olma hakkı vardır. Görüş ve yorumların, yazarların ilmî ve kişisel tercihlerini ifade ettiğini burada bir kez daha vurgulamayı gerekli görüyoruz.

Projemize katkıda bulunan başta alan editörlerimiz Prof. Dr. Ahmet Keleş, Prof. Dr. Mahmut Çınar ve Prof. Dr. Yaşar Düzenli olmak üzere yazarlarımıza teşekkürlerimi arz ediyorum. Telif edilen on kitabı yayımlayarak projemizi destekleyen Fecr Yayınları ailesi ve kitapların tamamını okuyarak redaksiyonunu yapan değerli Rufe Tiryaki ayrı bir teşekkürü hak etmektedir.

Çalışmamızın, ülkemiz insanının zihni dünyasının inşası, dinî hayatı ve ilmî çalışmalara müspet katkı sağlaması temennisiyle...

Adnan DEMİRCAN
Proje Yürütücüsü

İÇİNDEKİLER

I. Dinlere Göre Kabir Hayatı Nedir Ne Değildir?	11
Giriş	13
A. Dinlere Göre Kabir Hayatı Nedir?	14
1. İlkel Kabilelerde Kabir Hayatı	14
2. Yahudiliğe Göre Kabir Hayatı	16
3. Hıristiyanlığa Göre Kabir Hayatı	21
4. Hint Dinlerine Göre Kabir Hayatı	26
5. İran Dinlerine Göre Kabir Hayatı	35
B. Dinlere Göre Kabir Hayatı Ne Değildir?	39
Sonuç	46
II. Kur'an'da Kabir Hayatı Nedir Ne Değildir?	49
Giriş	51
A. Farklı İnançlarda Kabir Hayatı Mefhumu	55
1. Eski Mezopotamya İnançları	56
2. Eski Babil ve Asur İnançları	56
3. Eski Mısır İnançları	57
4. Eski Anadolu İnançları	61
5. Eski Yunan, Roma, Cermen, Kelt ve Slav İnançları	61
6. Eski Amerikan İnançları	61
7. Mecusilik	62
8. Sâbilik	62
9. Yahudilik	64
10. Hıristiyanlık	69
11. Eski Arap İnançları ve Cahiliye Dönemi	74
B. Kur'an'da Kabir Hayatı Nedir Ne Değildir?	76
1. Kabir ve Berzah Hakkında Mülâhazalar	76
2. Ruhun Mahiyeti ve Ölüm Sonrası Durumu	90
C. Kur'an'da Kabir Hayatı Ne Değildir?	102
1. Sorgu Melekleri: Münker ve Nekir	102
2. Kabirde Sorgulanma	109
Sonuç	124

III. Hadislerde Kabir Hayatı Nedir Ne Değildir?	127
Giriş	129
1. Kabir ve Berzah Kavramları	131
2. Diğer Dinlerde Kabir Hayatı.....	133
A. Hadislerde Kabir Hayatı Nedir?	136
1. Kabirde Münker ve Nekir Suali	137
2. Kabir Azabı	143
B. Hadislerde Kabir Hayatı Ne Değildir?	165
Sonuç	172
IV. İslam Düşüncesinde Kabir Hayatı Nedir Ne Değildir? .	175
Giriş	177
A. İslam Düşüncesinde Kabir Hayatı Nedir?	179
1. Kur'an-ı Kerim'de Kabir Hayatı ve Azabı	180
2. Hadis Literatüründe Kabir Hayatı ve Azabı	183
3. Kalam Literatüründe Kabir Hayatı ve Azabı.....	185
4. Fıkıh Literatüründe Kabir Hayatı	197
B. İslam Düşüncesinde Kabir Hayatı Ne Değildir?	203
Sonuç	207
Bibliyografya	211
I. Dinlere Göre Kabir Hayatı Nedir Ne Değildir?	211
II. Kur'an'da Kabir Hayatı Nedir Ne Değildir?	213
III. Hadislerde Kabir Hayatı Nedir Ne Değildir?	216
IV. İslam Düşüncesinde Kabir Hayatı Nedir Ne Değildir?	222
Dizin	225